

D.P. Bell, Sacred Communities. Jewish and Christian Identities in Fifteenth-Century Germany

Review by: מיכאל טוך

Zion / ציון, Vol. 47 (תשס"ז), חוברת ד', pp. 520-522

Published by: [Historical Society of Israel](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70039109>

Accessed: 28/11/2011 05:29

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

Dean Phillip Bell, *Sacred Communities. Jewish and Christian Identities in Fifteenth-Century Germany*, Brill, Boston–Leiden 2001, xi+301 pp.

הספר שלפנינו, כפי הנראה גרסה מעובדת לעבודת דוקטור שנכתבה באוניברסיטת ברקלי, פותח בקביעה ש'התאוריות והאינטרפרטציות להידרדרות מעמדן של יהודי גרמניה בימי הביניים המאוחרים הן לרוב חד צדדיות ופעמים רבות אנכרוניסטיות' (עמ' 1). לתיקון פגם זה פורס המחבר בעמוד הבא את התיזה של הספר:

...כי יחסי הגומלין בין יהודים לנוצרים ניכרו במגוון דרכים, במסגרות רבות ובמספר רב של רבדים אשר מנעו אבחנה פשוטה בין השניים; כי היו שינויים יסודיים בזהות הקהילתית, הן בקרב יהודים הן בקרב נוצרים, בימי הביניים המאוחרים; כי שינויים אשר התרחשו במקביל בקהילה הנוצרית ובקהילה היהודית השפיעו זה על זה, ויחד עם זאת התפתחו באופן עצמאי וייחודי; כי היהודים, ועצם המחשבה על אודות היהודים, היו שיקול מרכזי בעיצובן מחדש של התרבות העירונית והתרבות הנוצרית בגרמניה בימי הביניים המאוחרים; כי הגדרת ימי הביניים המאוחרים בגרמניה כתקופה של מושב היא פשטנית מדי, וכי הרפורמציה איננה צריכה להיתפס כ'התפתחות המרכזית' בה'א' הידיעה במעבר מימי הביניים לעת החדשה המוקדמת.

אכן, המחבר נטל על עצמו משימה מורכבת, אולי גדולה ממידותיה של עבודת דוקטור. לביסוס תזות מרחיקות לכת אלה, מתמקד החלק הראשון של הספר בקהילה העירונית הנוצרית, כלומר בעיר הגרמנית, בעיקר בדרום המדינה. ארבעת הפרקים שבחלק זה בוחנים את הנוף העירוני הגרמני כפי שהתפתח בצורה מואצת עד ימי הביניים המאוחרים; את זיקות הגומלין בין הקהילה העירונית לבין הדת הממוסדת המיוצגת בידי הכנסייה; את השינויים שבמושג 'קהילה' כפי שנתפסים בשיח המשפטי; ואת התפתחותן של תחושות וטענות אנטי יהודיות כביטוי לגיבוש הקהילה והקהילתיות. החלק השני של הספר, על ארבעת פרקיו, מבקש לבדוק את אותם דברים לגבי הקהילה היהודית: התפתחות היישוב היהודי לאחר פרעות הדבר השחור; התפיסות במחקר ובמקורות לגבי זהות הקהילה, המודגמות על פי השינויים במעמד הרבנות והישיבה; מכלול המתחים הפנים-קהילתיים, המודגמים על פי סוגיות 'חרם היישוב', בעיות המיסוי, מעמדם של 'בעלי הבתים' מול הסמכות הרבנית, ועוד; ולבסוף פרק על יחסי יהודים-נוצרים, כפי שהם עולים מספרות הפולמוס, מן האינטראקציה היומיומית שאת התיעוד שלה מבקש המחבר למצוא בספרי ש'זת, ומשאלת המומרים והמלשינים, בעיקר על פי כתביו של יוסל מרוזחיים.

מסקנותיו של המחבר מושכות את הלב (עמ' 246–251): קהילות הנוצרים והיהודים עברו בימי הביניים המאוחרים טרנספורמציות של ממש, לעתים מקבילות זו לזו: הן הפכו בעיני עצמן ל'קהילות מקודשות'. בקהילה הנוצרית נדחקה הסמכות הכנסייתית לשוליים והשלטון העצמי העירוני נטל לידי סמכויות מעשיות, מוסריות וסמליות על כלל הקהילה. הוא עשה זאת תוך כדי מתיחת גבולות מובחנים הרבה יותר, בהשוואה לימי הביניים המרכזיים, שבהם הייתה הקהילה העירונית נזילה יותר. תזה זו, על השלכותיה לגבי משקלה (המופתח) של הרפורמציה, מוכרת ומקובלת במחקר בשנים האחרונות, בעיקר בזכות חוקרים כמו Bob Scribner המנוח ו-Thomas Brady; האחרון היה מדריכו של המחבר בדוקטורט. חשיבות מרכזית למדי בתהליך זה יש להוצאתה מן הכלל של קבוצת המיעוט

העיקרית, היהודים. הואיל והזהות הקהילתית גיבשה לעצמה תפיסה עצמית דתית, נעשה אופיים השונה של היהודים, שנכללו עד כה (אם כי תמיד היו חלק בעייתי) בקהילה העירונית, יותר מובחן ופחות נסבל. בראייה זו (עמ' 97) ניתן להסביר את הפוגרומים של המאה ה'י"ד כביטוי, מעוות ככל שיהיה, של תפיסה שעדיין רואה ביהודים חלק מן הקהילה הכללית. לעומת זאת צעדי החקיקה והתיחום של המאה ה'ט"ז, על מטענם הדתי, סוללים את הדרך לתפיסת היהודים כישות נפרדת לחלוטין. תזה זו, אף שביסוסה במקורות איננו שלם כאן, ראויה להרהור נוסף, לאו דווקא כהסבר בלעדי, כי אם כמרכיב נוסף בשורת השינויים של התקופה, הכוללים בוודאי גם היבט מנטלי-תפסתי זה.

את השינויים המקבילים בצד היהודי מבקש המחבר למצוא (לפי סיכומו בעמ' 246 ואילך) במעבר 'למבנה רגיונלי ובשיח מוסרי ומשפטי שאפשר פיתוח של זהות גאוגרפית קהילתית רחבה יותר'. כתשתית עובדתית לטענה מרכזית זו מובא תהליך הרורליזציה של היישוב היהודי, כלומר המעבר מן הערים, שמהן מגורשים רוב היהודים במהלך המאה ה'ט"ז, לעיירות ולכפרים. תהליך זה אמנם התרחש, אך לצדו גם הייתה הגירה אל מחוץ לגרמניה (בעיקר לאיטליה הצפונית ולמזרח אירופה). מן התהליך הדמוגרפי מעלה המחבר מסקנה בתחום התודעה: מעבר ממבנים של סמכות המבוססים על הקהילה המקומית לכאלה המבוססים על המסגרת הרחבה יותר של ה'מדינה' (בהוראה היהודית למן המאה ה'ט"ז ואילך). טענה מרכזית זו, היוצרת את המקבילה היהודית לתהליך הזה בצד הנוצרי, היא בעייתית ונראה שהיא מציבה תהליך מאוחר – כאמור, ככל המוקדם למן המאה ה'ט"ז – כסיבה לשינויים של המאה ה'ט"ז. המחבר עצמו מציין (בעמ' 148) שנכשלו כל הניסיונות לריכוזיות של המנהל העצמי, כמו גם של מבנה הסמכות הרוחנית הפנים-יהודי, שנעשו במאה ה'ט"ז. יתרה מזו, גם ניסיונות לכפות על הקהילות רבני 'מדינה', ואפילו רבנים לכלל הממלכה הגרמנית, הוכשלו מיד. על כן טענה מרכזית זו נראית בלתי מוכחת.

לצד חוסר הסימטריה במבנה של הטיעונים המבקש להתבסס על הליגיון סימטרי, סובל הספר ממספר בעיות נוספות. ישנן שגיאות פשוטות, שלא ברור כיצד השתמשו; לדוגמה, הקביעה התמוזה שבעיר נירנברג היו יהודים, אמנם מעטים, בתקופתו של הקיסר קרל הגדול (עמ' 110). עיר זאת כלל לא הייתה קיימת לפני המאה ה'י"ב! בעמ' 132 מוזכרים ה'גירוישים ומעשי הטבח' בעיר רגנסבורג בשנת 1350. מבט קצר בכרכי ה'גרמניה יודאיקה' (המשמשים, ובצדק, מקור עיקרי על הקהילות השונות, אם כי בלא מעט מקומות חסרה הפניה לכך) מלמד שדווקא את רגנסבורג, מכל הערים הגרמניות, לא פקדו רדיפות בשנות הדבר השחור, בזכות ההגנה העקבית שהשלטון העירוני העניק ליהודים. במקומות שונים בספר נעשה שימוש בלתי ביקורתי במקורות. כך למשל בעמ' 102 נכתב, על סמך קטע בכרוניקה מן המאה ה'ט"ז: 'בימי הביניים המאוחרים הוצגו יהודים בתור ההפך המוחלט של הנוצרים'. הניסוח רומז לכך ששינוי זה חל בתקופה הנדונה. ואולם ניסוחים דומים להפליא לכרוניקה של המאה ה'ט"ז כבר מצויים בחיבורים מימי הביניים המוקדמים, למשל בחיבור מן התקופה הקרולינגית.¹ בלא מעט מקומות בספר מתעורר הרושם שהמחבר נאלם דום מול מקורותיו שלו. כך הוא מדווח, ללא כל הרהור אחרי הדיוק ההיסטורי שבדבר, על סיפור מפיו של יוסל מרוזהיים בעניין גירוש נירנברג (1499), שנגרם כביכול בגלל תלונתו של מלשין יהודי לשלטונות העיר. לסיפור אין כל

אחיזה במציאות וכל תכליתו לשמש את מגמתו של יוסל, כפי שצוין במחקר זה מכבר. מגמה זו מתקבלת לפי תומה בספר שלפנינו.

סיכומו של דבר, הספר מבקש לטפל בבעיה סבוכה ביותר, בדרך ובתזה סבוכות אף הן. יש קסם רב ברעיון של השינויים המקבילים בצד הנוצרי ובצד היהודי, אך קשה ביותר לאששו מתוך המקורות. חלקו הראשון של הספר משכנע הרבה יותר מחלקו השני. אין זה מפתיע, שכן מצב המחקר ביחס להיסטוריה התרבותית, הדתית והמנטלית של אירופה הנוצרית ושל גרמניה בימי הביניים המאוחרים מאפשר היום פרשנויות מתוחכמות. אין זה המצב בצד היהודי. עם השלמת הכרך השלישי של גרמניה יודאיקה, ועם שטף המחקרים המקומיים והרגיונליים הרואים אור, מצוי בידינו סוף סוף מסד עובדתי מוסמך ואמין. הוא יכול לשמש בסיס לניסיונות פרשנות בנוסח הספר שלפנינו, שהם מטבעם בגדר 'trial and error'. אכן זוהי דרכו של המחקר – דרך התובנות החלקיות אל הסינתזה הגדולה, והפרכתה, וחזור חלילה.

מיכאל טוך